

Anmeldelser

| *Dronningen i Vikingtid og Middelalder*, RED. KAROLINE KJESRUD & NANNA LØKKA, Oslo 2017, 425 s., 449 NOK.

Dronningehistorie er på mode, og sådan har det været de sidste 20 år. Hvor dronninger tidligere for det meste stod i skyggen af deres ægtefæller, også på grund af 1800- og 1900-tallets oftest mandlige og misogyne historikere, så bliver de nu genopdaget som integrerede dele af magtens maskineri eller som kulturformidlere. Det har ført til en række nyere værker om emnet som f.eks. Amelie Fössel: *Die Königin im Herrschaftsgefüge des hochmittelalterlichen Reiches* (2001) og Theresa Earenfight: *Queenship in Medieval Europe* (2013), foruden det danske festskrift til Anders Bøgh, *Dronningemagt i middelalderen* (2018), som nærværende anmelder selv har bidraget til og derfor ikke kan komme nærmere ind på. Her skal det derimod handle om den kun et år ældre norske antologi *Dronningen i Vikingtid og Middelalder* (2017), der ligesom førnævnte festskrift ønsker at anskue middelalderens dronninger i et regionalt perspektiv.

Redaktørerne Karoline Kjesrud og Nanna Løkka har i denne bog samlet 15 meget forskellige bidrag om norske kvindeskikkelser fra 800-tallets sagnomspundne kvinder over kvinder nævnt på runesten og i sagaer frem til dronning Margrethe af Norge og Filippa af Norge-Danmark-Sverige. I deres indledning, „Dronningens historie“ (s. 9-41), giver de to redaktører en guidet tur gennem det forskningsmæssige minefelt. Fra spørgsmålet „Hvad er egentlig en dronning?“ over kildernes skildringer af dronninger og en (meget norsk) historioGRAFISK oversigt til dronninger som kulturbærere og forbilleder. Dermed slår de også grundtonen i de følgende, ret forskellige bidrag an. I de følgende to artikler, „Himmeldronningen“ af Karoline Kjesrud (s. 43-65) og „Dronningforbilledet fra Romeriket“ af Marina Prusac Lindhagen (s. 67-97), bliver det verdslige og åndelige fundament for det middelalderlige dronningebillede lagt: for det første dronningen som det jordiske spejlbillede af Himmeldronningen Maria og for det andet kejserinde Helena som forbillede for senere herskerinder. De følgende fire bidrag fortsætter med den i norsk forskning så højt elskede vikingetid: Unn Pedersen behandler „Vikingetidskvinner i Maktens innerste Sirkel“ (s. 99-125), Nanna Løkka „Kvinder med Drikkebeger“ (s. 127-153), mens „Kvinner og Båtbegravelser i Vikingtiden“ skildres

af Hanne L. Aannestad & Zanette T. Glørstad (s. 155-183), og Klaus Johan Myrvoll beskriver „Dronninga i Skaldekvæda“ (s. 185-198). Blandt disse fire bidrag er der grund til at fremhæve Nanna Løkkas bidrag som særlig innovativt. Det lykkes ikke alene for hende at fremlægge de etablerede tolkningsmønstre for fremstillingen af kvinder med drikkehorn, men også at dekonstruere dem og præsentere egne tolkningsforslag. Også bidraget om kvinder i skibssætninger er værd at nævne, da det rummer en nyttig og opdateret oversigt over feltet – noget, ingen har vovet siden M. Müller-Wille i 1976.¹

Herpå følger to bidrag om højmiddelalderen og et uden for nummer. Jon Gunnar Jørgensen skriver om „Dronninger i Kongesagaene“ (s. 201-227), Margarethe C. Stang analyserer de „Små, sure Damer: Sjakkedronningene fra Lewis“ (s. 229-246), mens Hans Jacob Orning giver et overblik over „Højmiddelalderens Konger og Dronninger“ (s. 249-270). Netop Stangs dybtgående analyse af dronningerne i de skakbrikker, der blev fundet i 1831 på øen Lewis, forbinder på forskningsmæssigt stimulerende måde historiske og kulturelle perspektiver.

Yderligere en blandet buket danner afslutningen på antologien. Ragnhild M. Bø ønsker at se nærmere på dronningerollen i Margrete Skulesdatters og Kristina Håkonsdatters psalter (s. 273-295), men må på s. 287 konstatere „Der er ingen dronning til stede i Kristinas psalter, verken som verdslig dronning slik det antas å være i den store initialen foran salme 101“. Bjørn Bandlien og Henriette Mikkelsen Hoel ser på „Dronninger som strateger og kulturbærere i middelalderen“ (s. 297-329), Brita Nyquist beskriver „Dronning- og Hertuginnesegl“ (s. 331-354), og Ingvil Budal fremlægger de passager, hvor kvindefigurer dukker op i norrøne oversættelser af ridderromaner (s. 357-382), indtil Frode Iversen runder bogen af med en meget kort tolkning og ny norsk oversættelse af Margarethe af Norges berømte instruktion til Erik af Pommern fra 1405 (s. 385-409).²

Denne antologi er både vigtig og skuffende. Den er vigtig, fordi den uden skånsel peger på den eksisterende forsknings mangler og samtidig præsenterer løsningsforslag. Den er skuffende, fordi den bliver stående på halvvejen og selv kun alt for tydeligt afspejler de forskningsmæssige mangler. Nogle eksempler skal illustrere dette.

I deres indledning (s. 27) behandler redaktørerne ganske vist dronningerollen og henviser i den sammenhæng også en passant til hofordningen *De ordine palatii* (som i øvrigt ikke er fra 775, men skrevet af

¹ Michael Müller-Wille: *Das Bootkammergrab von Haithabu*, Neumünster 1976.

² Teksten, der er på dansk og første gang blev udgivet i *Nye Danske Magazin* i 1836, er let tilgængelig på *Diplomatarium Danicum*s netudgave: URL: <http://diplomatarium.dk/dokument/14050121002>, online siden 2010, besøgt: 12.7.2019.

Hincmar af Rheims i 882 og nu tilgængelig i en ny udgave med oversættelse af Thomas Gross og Rudolf Schieffer³), men de ser helt bort fra dronningens klart definerede rolle i en anden central kildetype: kroningsritualet.⁴ Ganske vist nævner Bjørn Brandelin og Henriette M. Hoel på s. 309 et engelsk kroningsritual, men de har ikke selv set på det. I dette ritual, som kan anses for at have dannet forbillede for mange europæiske kroningsritualer, bliver den kommende dronning ved indføringen i kirken mindet om den gammeltestamentlige heltinde Judit, som Gud engang skænkede sejr, mens det under velsignelsen er en anden af Det Gamle Testaments store kvinder, dronning Ester, der fremhæves som en herskerinde, der befriede sit folk fra overtro. Dette ville ikke kun have styrket argumentationen på s. 303 ff. væsentligt, men ville også have forklaret tonen i den bryllupssang til ære for Margrethe af Skotland, som nævnes, men ikke kommenteres af de to forfattere:

I tillegg fremheves flere bibelske kvinner som forbilder for henne: „Måtte hun som Rakel være kjær for sin mann. Måtte hun som Lea bli rik på avkom og leve trofast som Susanna“ (Bandlien & Hoel, s. 298)

Kroningsritualet rummer imidlertid følgende passus:

et una cum Sara atque Rebecca, Liam et Rachel beatis reverendisque feminis fructu uteri sui fecundari seu gratulari mereatur ad decorem totius regni statumque sanctae Dei ecclesiae regendum necnon protegendum.⁵

(og måtte hun sammen med de hellige og ærværdige kvinder Sara, Rebekka, Lea og Rakel ved sit moderskøds frugt blive frugtbar og taknemmelig til pryd for hele riget og til gavn og beskyttelse for Guds hellige kirke.)

Her såvel som andre steder ville det have været på sin plads med en dybere analyse. Kroningsritualet ville også have været væsentligt for Karoline Kjesruds analyse af dronningeidealet (s. 51-60), hvor man f.eks. kunne påpege, at netop dette sted er det eneste, hvor dronningen bli-

³ Hincmarus Remensis: *De Ordine Palatii, Editio altera*, udg. Thomas Gross og Rudolf Schieffer (*Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum separatim editi*, 3), Hannover 1980.

⁴ *Die Ordines für die Weihe und Krönung des Kaisers und der Kaiserin*, udg. Reinhard Elze (*MGH, Fontes iur. Germ. ant.*, 9), Hannover 1960, s. 6-9.

⁵ Smst., s. 8.

ver fremhævet som kommende moder, hvilket unægteligt relativiserer forestillingen om dronningen som fødemaskine.

Ligeså forunderligt er det, at Karoline Kjesrud i sin analyse af de kongelige regalier tilsyneladende slet ikke kender Percy E. Schramms grundlæggende værk: *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik* (1954-1978)⁶ og her især afsnittene „Die Grabkrone des Königs Erich von Schweden († 1160), mit Ausblicken auf die skandinavischen Herrschaftszeichen und Krönungen“ (bd. 3 (1956), s. 769-789), „Über das Szepter in Skandinavien“ af Olle Källström (smst. s. 790f.) og „Nordische Herrscherstühle und -bänke“ (smst. s. 792-802).

Det sidstnævnte bidrag af Schramm ville også have været relevant for diskussionerne af stolen/tronen som kvindeligt herskerattribut i bidragene af U. Pedersen (s. 114-118), H. Aannestad & Z. Glørsted (s. 170-174) og M. Strang (s. 237f.). Her såvel som andre steder savner man en redaktionel indsats, så modsætninger og forskellige tolkninger ikke bare får lov at stå uformidlet ved siden af hinanden. Et godt eksempel på denne problematik er, at N. Løkkas resultater med hensyn til „kvinder med drikkehorn i hånden“ ikke er taget til efterretning hos alle bidragydere. Man forbløffes også, når man hos M. Stang først læser følgende om den nyeste forskning om skakbrikkerne fra Lewis: „Arkeologen David Caldwell og Mark Hall knytter brikkerne til et lokalt stormannsmiljø, enten på Man eller Lewis“ (s. 230, dvs. de afviser, at brikkerne er skåret i Trondheim). Umiddelbart derefter hedder det så:

Sjakkbrikkerne fra Lewis er skapt i et Norge der både stat og kirke var i støpeskjeen ... Jeg ønsker å undersøke om sjakkbrikkerne, som altså trolig var produsert i Norge, kan reflektere samfunnsstrukturen. (s. 230)

Ganske vist hørte øen Man og Hebriderne nominelt til Norge, men var netop på dette tidspunkt „halvt uafhængige politiske enheder“ (Randi Bjørshol Wærdahl).⁷ Det er derfor ikke indlysende, at man kan bruge den unikke situation på Hebriderne til at belyse norske statsideer.

Endnu en afsluttende kritisk bemærkning trænger sig på: Helt i den norske tradition elsker bidragyderne deres sagaer, men glemmer i kampens hede ofte både den grundlæggende diskussion om sagaer-

⁶ Percy Ernst Schramm: *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom 3. bis zum 16. Jahrhundert, I-III* + supplement, Stuttgart 1954-1978 (*Monumenta Germaniae Historica. Schriften*, bd. 13).

⁷ Randi Bjørshol Wærdahl: „The Norwegian Realm and the Norse World: a historiographic approach“, i: *The Norwegian Domination and the Norse World c. 1100-c. 1400*, red. Steinar Imsen, Trondheim 2010, s. 35-57, her s. 41.

nes historiske værdi og den kronologiske kildekritik. Eksempelvis refererer Bjørn Brandelin og Henriette M. Hoel det rygte, at Eleonore af Aquitanien skulle have forført Saladin (s. 315), men uden at gøre opmærksom på, at rygten, der blev udbredt af Matthew Paris efter dronningens død, repræsenterer en sen udvikling af *Pas de Saladin* og dermed står i en ganske bestemt kontekst (Saladin var i virkeligheden en lille dreng på det tidspunkt, hvor Eleonore kunne have truffet ham, så han må virkelig have været utrolig fremmelig!).⁸ Her som andre steder ville en klar afgrænsning mellem litterær fiktion og historisk skildring have været på sin plads, og det kunne også give anledning til nye tolkninger af de kvindelige herskere.

Facit er altså blandet. På den ene side er denne antologi innovativ og repræsenterer et forskningsmæssigt fremskridt. På den anden side lever visse bidrag ikke op til den allerede eksisterende forskningsstandard. Kildekritiske og tolkningsmæssige instrumenter såvel som grundlæggende europæisk forskning fortjener ikke at blive glemt, uanset om de berører mænd eller kvinder. Det er derfor trist, at disse spændende norske kvindelige herskere kun delvis får deres fortjente plads i en europæisk forskningssammenhæng. Lidt mindre national stolthed ville måske have hjulpet.

Carsten Jahnke

| CARSTEN SELCH JENSEN, MARIKA MÄGI, KERSTI MARKUS & JANUS MØLLER JENSEN: *Da danskerne fik Dannebrog*, Gads Forlag, København 2019, 224 s., 249,95 kr.

Denne ypperlige bog er resultatet af mange års tværfagligt samarbejde mellem danske og estiske forskere. Den direkte anledning til udgivelsen er 800-året for Dannebrog's fald fra himlen under Valdemar Sejrs erobring af Tallinn i 1219. Men selve den begivenhed ved vi i øvrigt ikke så meget om, og moderne kyniske historikere har det i det hele taget ikke godt med flag, der pludselig falder ned ovenfra. I stedet giver bogen en kompakt og kompetent redegørelse for den danske Østersøekspansion lige efter 1200 og for, hvad man nu ved om datidens samfund i Estland og Livland (nuværende sydlige Estland samt Letland)

Carsten Selch Jensen er teolog og historiker og behandler både begivenheder, militær organisering og teologien bag korstogene, arkæo-

⁸ Ralph V. Turner: *Eleanor of Aquitaine*, Yale 2009, s. 302ff. Om *Pas de Saladin* se Roger Sherman Loomis: „Richard Cœur de Lion and the Pas Saladin in Medieval Art“, *PMLA*, 30:3 (1915), s. 509-528.